

VI-BOB. ELEKTRON TIJORAT

Reja:

1. Elektron tijorat (e-commerce) va elektron savdo (e-trade) xususiy belgilari va farqlari.
2. Elektron pul tushunchasi va elektron pul birliklari.
3. Elektron to'lov vositalari.
4. Elektron karmon.
5. Elektron tijorat tizimlari.
6. To'lov tizimlari, ular orqali to'lovlar va xaridlarni amalga oshirish.

1.1. ELEKTRON TO'LOV VOSITALARI

To'lov— pul majburiyatini naqd pul mablag'lari bilan bajarish yoxud pul mablag'larini to'lov vositalaridan foydalangan holda o'tkazish.

To'lov tizimi to'lovlarni to'lov tizimining operatori, to'lov tizimi ishtirokchilari va (yoki) to'lov tashkilotlarining to'lov tizimi operatori tomonidan belgilangan to'lov tizimining tartib-taomillarini, infratuzilmasini va qoidalarini qo'llash vositasida hamkorlik qilish yo'li bilan amalga oshirishni ta'minlaydigan munosabatlar majmuidir.¹

¹ <https://advice.uz/oz/document/133>

To'lov tizimi operatori bilan hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi va to'lov tizimida ishtirok etish to'g'risida shartnoma tuzgan banklar to'lov tizimining ishtirokchilari hisoblanadi.

To'lov tizimining qoidalarini quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- to'lov — pul majburiyatini naqd pul mablag'lari bilan bajarish yoxud pul mablag'larini to'lov vositalaridan foydalangan holda o'tkazish.

- to'lov tizimi to'lovlarni to'lov tizimining operatori, to'lov tizimi ishtirokchilari va (yoki) to'lov tashkilotlarining to'lov tizimi operatori tomonidan belgilangan to'lov tizimining tartib-taomillarini, infratuzilmasini va qoidalarini qo'llash vositasida hamkorlik qilish yo'li bilan amalga oshirishni ta'minlaydigan munosabatlar majmuidir.

- to'lov tizimi operatori bilan hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi va to'lov tizimida ishtirok etish to'g'risida shartnoma tuzgan banklar to'lov tizimining ishtirokchilari hisoblanadi.

To'lov tizimining qoidalarini quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:²

O'zbekiston Respublikasi hududida to'lovlar quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- **naqd pul** mablag'larini o'tkazish;
- elektron **pullarni o'tkazish**;
- pul mablag'larini to'lov vositalaridan foydalangan holda o'tkazish;
- pul majburiyatini yoki pul mablag'larini to'lash to'g'risidagi farmoyishni o'z ichiga olgan **to'lov hujjatini berish**;
- **elektron** to'lov vositalaridan foydalanish.

Elektron to'lov vositasi o'ziga taqdim etilgan to'lov xizmatlaridan foydalanuvchi elektron to'lov vositasidan uni berish va undan foydalanish shartlariga muvofiq foydalanishi, shuningdek to'lov xizmatlarini etkazib beruvchini yoki u tomonidan ko'rsatilgan shaxsni to'lov vositasi yo'qolganligi,

² <https://advice.uz/oz/document/133>

o'g'irlanganligi, o'zlashtirilganligi yoki undan ruxsatsiz foydalanilganligi to'g'risida darhol xabardor etishi shart.³

Elektron to'lov usullari yoki elektron to'lov tizimlari sifatida ham tanilgan elektron to'lov vositalari pul mablag'larini elektron shaklda o'tkazish uchun ishlatiladigan turli raqamli usullarga ishora qiladi. Ushbu usullar qulayligi, tezligi va xavfsizligi tufayli mashhurlikka erishdi. Mana bir nechta keng tarqalgan elektron to'lov vositalari:

- Kredit va debet kartalari
- Mobil to'lov ilovalari(Apple Pay, Google Pay va Samsung Pay kabi)
- Kontaktsiz to'lovlar
- Onlayn o'tkazmalar va bank o'tkazmalari(PayPal, Venmo yoki Skrill kabi)
- Raqamli hamyonlar(Apple Wallet yoki Google Wallet)
- Kriptovalyuta(Bitcoin yoki Ethereum kabi)
- Elektron pul o'tkazmasi (EFT)
- QR kodli to'lovlar(Alipay yoki WeChat Pay kabi)

6.1-rasm. Elektron to'lov usullari

Elektron to'lov usullari yoki elektron to'lov tizimlari sifatida ham tanilgan elektron to'lov vositalari pul mablag'larini elektron shaklda o'tkazish uchun ishlatiladigan turli raqamli usullarga ishora qiladi. Ushbu usullar qulayligi, tezligi va xavfsizligi tufayli mashhurlikka erishdi. Mana bir nechta keng tarqalgan elektron to'lov vositalari:

1. Kredit va debet kartalari:

Kredit va debet kartalari keng qo'llaniladigan elektron to'lov usullari. Ular jismoniy shaxslarga o'z bank hisob varag'idan yoki kredit liniyasidan pul mablag'larini elektron tarzda o'tkazish orqali xarid qilish imkonini beradi.

2. Mobil to'lov ilovalari:

Apple Pay, Google Pay va Samsung Pay kabi mobil to'lov ilovalari foydalanuvchilarga Near Field Communication (NFC) texnologiyasidan foydalangan holda tez va xavfsiz to'lovlarni amalga oshirish uchun bank hisoblari yoki kredit kartalarini mobil qurilmalariga ulash imkonini beradi.

3. Kontaktsiz to'lovlar:

³ <https://advice.uz/oz/document/133>

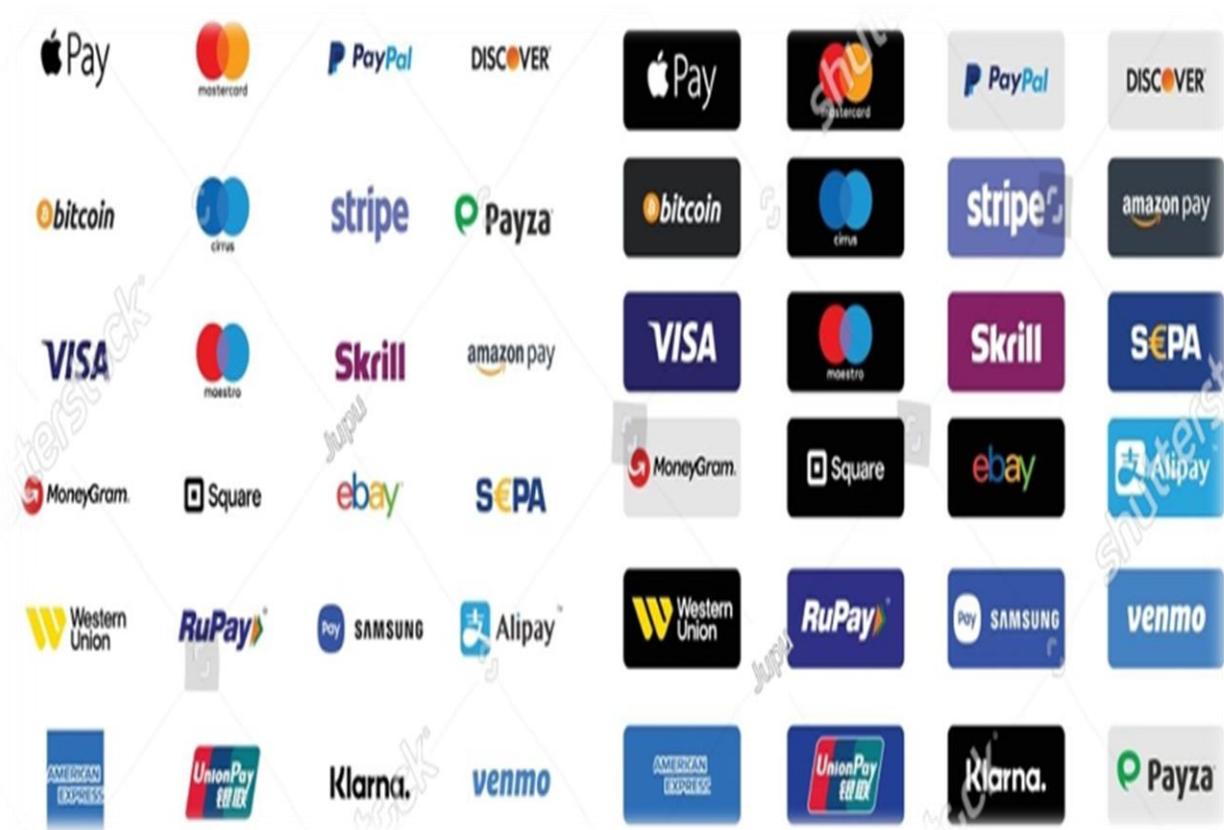
Kontaktsiz to'lov usullari jismoniy shaxslarga to'lov terminalida o'z kartasi yoki mobil qurilmasini bosish orqali to'lovlarni amalga oshirish imkonini berish uchun RFID yoki NFC texnologiyasidan foydalanadi. Bunga kontaktsiz kartalar yoki raqamli hamyonlar kiradi.

5. Onlayn o'tkazmalar va bank o'tkazmalari:

Skrill

PayPal, Venmo yoki Skrill kabi onlayn o'tkazma xizmatlari jismoniy shaxslarga o'zlarining elektron pochta manzillari yoki mobil raqamlari orqali pul mablag'larini elektron shaklda yuborish va qabul qilish imkonini beradi. Bank o'tkazmalari onlayn bank platformalaridan foydalangan holda to'g'ridan-to'g'ri bir bank hisobidan boshqasiga pul o'tkazishni o'z ichiga oladi.

5. Raqamli hamyonlar:

Apple Wallet yoki Google Wallet kabi raqamli hamyonlar turli onlayn platformalar va ilovalarda tezkor va xavfsiz tranzaksiyalarni amalga oshirish imkonini beruvchi shaxsning to'lov ma'lumotlarini saqlaydi.

6. Kriptovalyuta:

Bitcoin yoki Ethereum kabi kriptovalyuta xavfsiz operatsiyalar uchun kriptografiyadan foydalanadigan raqamli yoki virtual valyutadir. Bu banklar yoki hukumatlar kabi vositachilarga muhtoj bo'lmasdan istagan insonga o'tkazmalarini amalga oshirish imkonini beradi.

7. Elektron pul o'tkazmasi (EFT):

EFT pul mablag'larini turli bank hisoblari yoki moliya institutlari o'rtasida, odatda ish haqi, hisob-kitoblar yoki obunalar kabi takroriy to'lovlar uchun elektron tarzda o'tkazishni o'z ichiga oladi.

8. QR kodli to'lovlar:

Alipay yoki WeChat Pay kabi QR-kodga asoslangan to'lov tizimlari ishtirokchi savdogarlar yoki jismoniy shaxslarda tez va kontaktsiz to'lovlarni osonlashtirish uchun QR kodini skanerlashdan foydalanadi.

Ushbu elektron to'lov vositalari moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda qulaylik, tezlik va xavfsizlikni ta'minlaydi. Biroq, potentsial xavflar yoki firibgarlik harakatlaridan himoya qilish uchun kuchli parollar, shifrlash va xavfsiz onlayn amaliyotlar kabi tegishli xavfsizlik choralari mavjudligini ta'minlash muhimdir.

Masalan:

! Xozirgi kunda qaysi ilovalar orqali KARTADAN KARTAGA komissiyasiz pul o'tkazsa bo'ladi?

- “Tenge bank” ning Tenge24 ilovasi orqali — 10 mln so’mgacha;
- Humans ilovasi — 5 mln so’mgacha;
- “Xalq banki” ning Xazna ilovasi — 5 mln so’mgacha;
- “Davrbank” ning Davr Mobile ilovasi — 3,5 mln so’mgacha;
- “Mikrokreditbank” ning Mavrid ilovasi — 3 mln so’mgacha;
- Paynet ilovasi — 3 mln so’mgacha;
- Alif ilovasi — 1 mln so’mgacha.

Deyarli barcha banklarda Humo’dan Humo’ga pul o’tkazmalari bepul hisoblanadi. Bank o’z kartalari orasidagi o’tkazmalar ham aksariyat banklarning ilovasida foizsiz yoki kam foiz bilan amalga oshiriladi.

6.2. ELEKTRON KARMON.

Elektron hamyon, shuningdek, raqamli hamyon yoki elektron hamyon sifatida ham tanilgan, kredit karta ma’lumotlari, bank hisobi ma’lumotlari yoki raqamli valyutalar kabi jismoniy shaxsning to’lov ma’lumotlarini xavfsiz saqlaydigan dasturiy ta’minotga asoslangan ilova yoki platformadir. Elektron hamyon yordamida foydalanuvchilar elektron operatsiyalarni amalga oshirishlari, qiymatni saqlashlari va xavfsiz onlayn to’lovlarni osonlashtirishlari mumkin. Elektron hamyonning ba’zi asosiy jihatlari va xususiyatlari:

6.2-rasm. Elektron hamyonning asosiy jihatlari va xususiyatlari

1. To'lov usullari: Elektron hamyonlar foydalanuvchilarga bank hisoblarini, kredit kartalarini yoki boshqa to'lov usullarini hamyonga ulash imkonini beradi. Bu har bir tranzaksiya uchun to'lov ma'lumotlarini qayta kiritish zaruriyatini bartaraf etish orqali to'lov jarayonini soddalashtiradi.

2. Kontaktsiz to'lovlar: Ko'pgina elektron hamyonlar yaqin aloqa (NFC) texnologiyasidan foydalangan holda kontaktsiz to'lovlarni qo'llab-quvvatlaydi. Foydalanuvchilar tranzaksiyani tez va xavfsiz bajarish uchun mos keluvchi to'lov terminalida o'zlarining mobil qurilmasi yoki kontaktsiz kartasini bosishlari mumkin.

3. Onlayn va ilova ichidagi xaridlar: Elektron hamyonlar foydalanuvchilarga bir necha marta bosish yoki teginish orqali to'lov ma'lumotlarini xavfsiz taqdim etish orqali onlayn yoki mobil ilovalar ichida xaridlarni amalga oshirish imkonini beradi.

4. Pul o'tkazmalari: Ba'zi elektron hamyonlar o'zaro pul o'tkazmalarini ham osonlashtiradi. Foydalanuvchilar qabul qiluvchining elektron pochta manzili,

foydalanuvchi nomi yoki mobil raqamini kiritish orqali boshqa hamyon foydalanuvchilaridan pul yuborishi yoki olishi mumkin.

5. Sodiqlik dasturlari va kuponlari: Elektron hamyonlar sodiqlik kartalari, raqamli kuponlar va boshqa aksiyalarni saqlaydigan va boshqaradigan funksiyalarni ham taklif qilishi mumkin. Foydalanuvchilar tranzaktsiyalar paytida ushbu takliflarga to'g'ridan-to'g'ri hamyonidan kirishlari va sotib olishlari mumkin.

6. Xavfsizlik xususiyatlari: Elektron hamyonlar odatda maxfiy to'lov ma'lumotlarini himoya qilish va ruxsatsiz kirishni oldini olish uchun shifrlash, tokenizatsiya va biometrik autentifikatsiya (barmoq izi yoki yuzni tanish kabi) kabi turli xil xavfsizlik choralari qo'llaydi.

7. Raqamli valyutalarni saqlash: Ba'zi elektron hamyonlar Bitcoin yoki Ethereum kabi raqamli valyutalarni saqlash va boshqarishni qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu hamyonlar kriptovalyutalarni sotib olish, sotish va saqlash uchun xavfsiz platformani ta'minlaydi.

Elektron hamyonlarning mashhur misollariga Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay, PayPal, Venmo va Alipay kiradi. Elektron hamyonlarning o'ziga xos xususiyatlari va mavjudligi mintaqaga, platformaga va provayderga qarab farq qilishi mumkin.

1.2. ELEKTRON TIJORAT TIZIMLARI

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi oqibatida elektron tijorat tizimi ham yangi bosqichga ko'tarildi. Mamlakatimiz yangi iqtisodiy bosqichga ko'tarilishi oqibatida barcha sohalarda keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. O'zbekistonda "Elektron tijorat" to'g'risidagi birinchi qonuni 2004-yilda qabul qilingan. O'zbekistonda ham Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev tomonidan bu sohani rivojlantirishga juda katta e'tibor berilmoqda. Hozirgi kunda tadbirkorlikni rivojlantirish, axborot kommunikatsiya texnologiyalarni yanada takomillashtirish masalariga alohida to'xtalib o'tdilar. Buning misoli tariqasida davlatimiz rahbari tomonida tashkil etilgan va global mashtabda xizmat ko'rsatayotgan elektron tijorat platformalarini shakllantirish va ulardan samarali foydalanish imkoniyatiga ega

bo'lishdi. O'zbekistonda davlat organlari elektron tijoratni rivojlantirishda, dunyotajribasida keng qo'llanilgan quyidagi prinsiplarga amal qilishmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 5 oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-son Farmonida "Elektron tijorat va elektron to'lovlar tizimini rivojlantirish maqsadida quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi: axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, shu jumladan mijozlarni masofadan aniqlash tizimlarini joriy etish orqali masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish; xalqaro elektron tijorat standartlari va zamonaviy axborot xavfsizligi talablariga rioya qilish uchun elektron tijoratni rivojlantirishning huquqiy asoslarini, shuningdek, mavjud standartlar va elektron tijorat qoidalarini takomillashtirish va yangilash; raqamli infratuzilmani rivojlantirish, mobil va simli Internet jahon axborot tarmog'i qamrovi va tezligini yanada oshirish orqali elektron tijorat platformalariga shaxsiy raqamli uskunalardan ulanish imkoniyatlari va ko'lamlarini oshirish va hokazolar" amalga oshirish belgilab berilgan.

Elektron tijorat tizimlari, shuningdek, elektron tijorat tizimlari yoki onlayn tijorat tizimlari sifatida ham tanilgan, mahsulot yoki xizmatlarni onlayn xarid qilish va sotishni osonlashtiradigan platformalar yoki ramkalarga ishora qiladi. Ushbu tizimlar korxonalar va iste'molchilarga internet orqali elektron tranzaksiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Elektron tijorat tizimlarining ba'zi umumiy komponentlari va xususiyatlari:

1. Onlayn do'kon: korxonalar o'z mahsulotlari yoki xizmatlarini namoyish etadigan virtual do'kon sifatida xizmat qiluvchi onlayn platforma. U mahsulot ro'yxati, tavsiflari, narxlari va boshqa tegishli ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

2. Savatcha: Xaridorlarga xarid qilish vaqtida mahsulotni tanlash va savatga qo'shish imkonini beruvchi xususiyat. U tanlangan narsalarni kuzatib boradi va to'lovdan oldin buyurtmaning qisqacha mazmunini taqdim etadi.

6.3-rasm. Elektron tijorat tizimlarining ba'zi komponentlari va xususiyatlari

3. To'lov shlyuzi: Xaridorlar va sotuvchilar o'rtasidagi tranzaksiyalarni ruxsat beruvchi va osonlashtiradigan xavfsiz to'lovlarni qayta ishlash tizimi. Bu mijozlarga kredit karta ma'lumotlari yoki raqamli hamyon hisob ma'lumotlari kabi to'lov ma'lumotlarini xavfsiz kiritish imkonini beradi.

4. Buyurtmani boshqarish: Buyurtmalarni kuzatish, bajarish, inventarizatsiyani boshqarish va jo'natish tafsilotlarini o'z ichiga olgan mijozlar buyurtmalarini boshqarish tizimi. Bu buyurtmani uzluksiz qayta ishlash va yetkazib berishni ta'minlaydi.

5. Foydalanuvchining autentifikatsiyasi va xavfsizligi: Xarid qilish jarayonida foydalanuvchilarni autentifikatsiya qiluvchi, xavfsiz tranzaksiyalarni

ta'minlaydigan tizimlar. Bu, odatda, xavfsiz soket qatlami (SSL) shifrlash va ko'p faktorli autentifikatsiya kabi texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

6. Raqamli marketing va rag'batlantirish: Trafikni oshirish va sotishni oshirish uchun korxonalarga o'z mahsulotlari yoki xizmatlarini bozorga chiqarish va targ'ib qilish imkonini beruvchi vositalar va xususiyatlar. Bunga qidiruv tizimini optimallashtirish (SEO), ijtimoiy media integratsiyasi va elektron pochta marketingi kiradi.

7. Mijozlar bilan aloqalarni boshqarish (CRM): Mijozlarning o'zaro aloqalari va munosabatlarini, jumladan, mijozlar profilini, aloqa tarixini va shaxsiylashtirilgan marketing harakatlarini boshqarish tizimi. Bu korxonalarga mijozlar tajribasini oshirishga va sodiqlikni oshirishga yordam beradi.

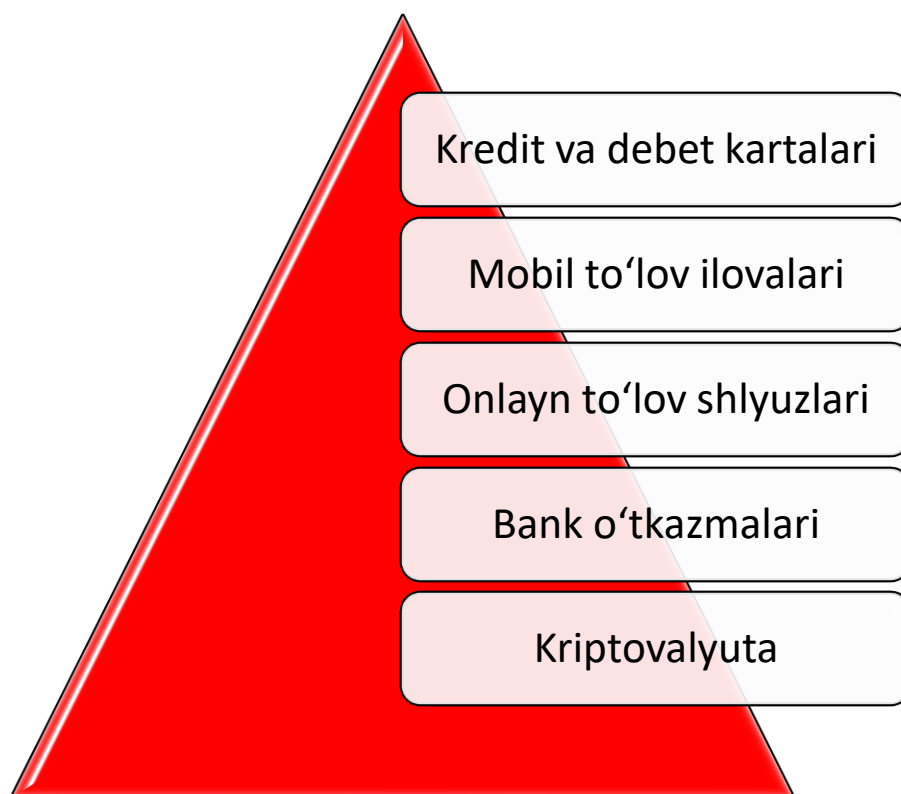
8. Tahlil va hisobot: Mijozlarning xatti-harakati, savdosi va boshqa ishlash ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumotlarni to'playdigan va tahlil qiladigan tizimlar. Ushbu ma'lumotlar korxonalarga mijozlarning afzalliklari haqida tushunchaga ega bo'lish, marketing strategiyalarini optimallashtirish va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Ushbu komponentlar biznesga onlayn mavjudligini o'rnatish, mahsulot yoki xizmatlarini namoyish qilish, tranzaksiyalarni xavfsiz qayta ishlash va mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish imkonini berish uchun birgalikda ishlaydi. Elektron tijorat tizimining o'ziga xos xususiyatlari va funksiyalari tanlangan platforma yoki yechimga qarab farq qilishi mumkin.

6.4. TO'LOV TIZIMLARI, ULAR ORQALI TO'LOVLAR VA XARIDLARNI AMALGA OSHIRISH.

Raqamli O'zbekistonda to'lov tizimlari tranzaksiyalarni osonlashtirishda va jismoniy shaxslarga to'lovlar va xaridlarni qulay tarzda amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Quyida to'lov tizimlari va ulardan qanday qilib to'lov va xaridlarni amalga oshirishda foydalanilishi haqida qisqacha ma'lumot berilgan:

6.4-rasm. To'lov tizimlari

To'lov tizimlari jismoniy shaxslar, korxonalar va tashkilotlarga elektron pul o'tkazish imkonini beruvchi platformalar yoki xizmatlardir. Ushbu tizimlar moliyaviy operatsiyalarni onlayn va oflayn rejimda amalga oshirishning xavfsiz va samarali usulini ta'minlaydi. Ba'zi keng tarqalgan to'lov tizimlari turlarini o'z ichiga oladi:

1. *Kredit va debet kartalari:* onlayn va shaxsiy operatsiyalar uchun keng qo'llaniladi, kredit va debet kartalari bank hisoblari bilan bog'lanadi va xaridlarni amalga oshirishning qulay usulini taklif qiladi.

2. *Mobil to'lov ilovalari:* Apple Pay, Google Pay kabi ilovalar yoki PayPal kabi mobil hamyonlar foydalanuvchilarga tez va oson tranzaksiyalarni amalga oshirish uchun to'lov ma'lumotlarini mobil qurilmalarida xavfsiz saqlash imkonini beradi.

3. *Onlayn to'lov shlyuzlari:* PayPal, Stripe va Square kabi xizmatlar onlayn korxonalarga veb-saytlar va mobil ilovalar orqali to'lovlarni xavfsiz qabul qilish imkonini beradi.

4. *Bank o'tkazmalari:* To'g'ridan-to'g'ri bank o'tkazmalari jismoniy shaxslarga pul mablag'larini bir bank hisobvarag'idan boshqasiga elektron tarzda o'tkazish imkonini beradi.

5. *Kriptovalyuta:* Bitcoin va Ethereum kabi raqamli valyutalar onlayn tranzaksiyalar uchun markazlashtirilmagan to'lov imkoniyatlarini taklif qiladi.

6.5-rasm. To'lov va xaridlarni amalga oshirish

To'lovlar va xaridlarni amalga oshirish:

Jismoniy shaxslar odatda turli to'lov tizimlari orqali qanday qilib to'lov va xaridlarni amalga oshiradilar:

1. *Do'kon ichidagi xaridlar*: mijozlar jismoniy chakana savdo do'konlarida xarid qilish uchun kredit/debet kartalari, mobil to'lov ilovalari yoki NFC (Yaqin maydon aloqasi) kabi kontaktsiz to'lovlardan foydalanishlari mumkin.

2. *Onlayn xarid*: Onlayn xarid qilishda mijozlar kredit/debet kartalari, onlayn to'lov shlyuzlari (PayPal, Stripe) yoki raqamli hamyonlardan xavfsiz tranzaksiyalarni amalga oshirishlari mumkin.

3. *Mobil to'lovlar*: Smartfon foydalanuvchilari o'z kartalari yoki bank hisoblariga bog'langan mobil to'lov ilovalari yordamida do'konda yoki onlayn tarzda to'lovlarni amalga oshirishlari mumkin.

4. *Obuna xizmatlari*: Ko'pgina onlayn xizmatlar va obunalar takroriy to'lovlardan foydalanganlik uchun to'lanadi, bu erda to'lov tizimlari avtomatik ravishda muntazam ravishda pul mablag'larini olib qo'yadi.

5. *Peer-to-Peer to'lovlari*: Venmo yoki Cash App kabi to'lov ilovalari foydalanuvchilarga mobil qurilmalari yordamida do'stlari yoki oilalariga tez va oson pul jo'natish imkonini beradi.

6. *Xalqaro tranzaksiyalar*: Transchegaraviy tranzaksiyalar uchun SWIFT va xalqaro to'lov shlyuzlari kabi xizmatlar turli mamlakatlar o'rtasida pul o'tkazishning xavfsiz usullarini ta'minlaydi.

Oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olish, onlayn xarid qilish, hisob-kitoblarni to'lash yoki do'stlaringizga pul o'tkazish bo'ladimi, to'lov tizimlari kundalik hayotimizda moliyaviy operatsiyalarni boshqarishda qulaylik, xavfsizlik va samaradorlikni taklif etadi.

UYGA VAZIFALAR

1. Elektron tijorat nima ekanligini izohlang va uning an'anaviy tijoratdan farqlarini ko'rsating.

2. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan 3 ta mahalliy e-commerce platformani (masalan: Asaxiy, Uzum Market, Goodzone) tahlil qiling: ularning xizmatlari va afzalliklari.

3. Biror xalqaro e-commerce platformani tanlab (masalan: Amazon, eBay, AliExpress), uning ishlash mexanizmini yozing.

4. "Elektron to'lov tizimlari" haqida ma'lumot yig'ing (Payme, Click, UzCard, Humo va boshqalar).

5. Elektron tijoratda kiberxavfsizlik masalasini o'rganing va tahdid turlari bo'yicha jadval tuzing.

6. Talaba sifatida o'zingiz yaratmoqchi bo'lgan kichik onlayn do'kon (e-shop) konsepsiyasini tuzing.

7. Mahsulot sotish uchun "Instagram", "Telegram", "Facebook marketplace" kabi ijtimoiy tarmoqlar qanday foyda beradi – izohlang.

8. O'zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirishdagi to'siq va imkoniyatlarni aniqlang.

9. "Elektron tijorat – iqtisodiy o'sish omili" mavzusida 150–200 so'zli esse yozing.

10. Har bir talaba biror onlayn xaridni amalga oshirib, tajribasi haqida hisobot tayyorlaydi (xizmat sifati, to'lov, yetkazib berish va h.k.).

NAZORAT SAVOLLARI

1. Elektron tijorat deganda nimani tushunasiz?
2. Quyidagilardan qaysi biri elektron tijoratning tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi?
 - A) Faqat pochta orqali buyurtma
 - B) Onlayn to'lovlar, mahsulot yetkazib berish, veb-do'kon
 - C) Avtomobil xizmatlari
 - D) Faqat telefon orqali buyurtma
3. Elektron tijoratda ishlatiladigan B2C (Business to Consumer) modeli nimani anglatadi?
4. Elektron tijorat uchun zarur bo'lgan asosiy texnologiyalarni nomlang.
5. Elektron tijoratda ishtirok etuvchi tomonlar kimlar?
6. Quyidagilardan qaysi biri xalqaro e-commerce platforma hisoblanadi?
 - A) Asaxiy
 - B) Uzum Market
 - C) AliExpress
 - D) Goodzone
7. Elektron tijoratda eng ko'p uchraydigan xavfsizlik tahdidi qaysi?
 - A) Parollarni eslab qolish
 - B) Phishing (soxta havola orqali ma'lumot o'g'rilash)
 - C) Shaxsiy reklama
 - D) Elektr tokining o'chishi
8. Elektron tijoratni amalga oshirish uchun onlayn to'lov tizimining afzalligi nimada?
9. "Dropshipping" deganda nimani tushunasiz?
10. O'zbekistonda elektron tijoratning rivojlanishiga qanday omillar ta'sir qiladi?

